

Duchovní souvislosti v utváření lidského organismu

Šestnáctá přednáška

Člověk a nadmyslové světy. Slyšení, mluvení, zpěv, chůze, myšlení

Rudolf Steiner

GA 218

Stuttgart, 9. prosince 1922

Pozorování vytváření ucha, metamorfóza celého člověka. Končetiny v časném embryonálním stadiu jako vložky pro ucho. Pohyby nohou po smrti jako svět tónů, slyšení morální kvality činů. Vznik paměti, schopnosti lásky.

Posledně jsem k vám hovořil o jistých spirituálních skutečnostech, které se týkaly vztahu člověka k nadmyslovým světům. Mohl bych právě tak dobře říci: vztahu lidského pozemského bytí k bytí mezi smrtí a novým zrozením. Neboť nazíráno z lidského hlediska je tomu přece tak, že život člověka mezi narozením a smrtí pro své zapředení s fysicko-smyslovým světem v podstatě znamená tento fysicko-smyslový svět, avšak život člověka mezi smrtí a novým zrozením znamená z lidského hlediska právě svět nadmyslový jako takový, protože je tu člověk zcela zapředen do duchovního nadmyslového světa.

Chtěl bych dnes před vámi pokračovat v tomto pozorování pro některé jiné skutečnosti a pro některé důležité lidské důsledky. Především si můžeme pomocí antroposofické duchovní vědy správně uvědomit, jak člověk, který stojí ve fysickém světě před sebou samým, jev tomto fysickém světě skutečným otiskem nadmyslna. Pozorujeme-li něco minerálního, tak nemůžeme říci, že tak, jak to je, je to bezprostředním otiskem nadmyslna. Čím to je, to se můžete

dovědět z mé knihy „Theosofie“. U člověka ale můžeme říci, že v mnohém ohledu nemůže být pochopen z toho, co vidíme kolem sebe ve fyzickém smyslovém světě. Z toho, co vidíme ve fyzickém smyslovém světě, můžeme pochopit, proč forma soli je krychlová. Jistě, takové věci dnes ještě nejsou vědě zcela průhledné, ale můžeme říci, že krystal soli lze pochopit z toho, co může být vyzkoumáno bezprostředně z oblasti smyslově vnímatelné. Lidské oko nebo lidské ucho nelze pochopit z toho, co je vnímatelné fyzickými smysly ve fysicko-smyslovém světě. Nemůže z toho vzniknout pochopení. Formu, jak vnitřní formu, tak i vnější konfiguraci pro oko nebo ucho, tu si člověk přináší na základě dispozice již narozením a nezískává ji silami, které řekneme působí oplodněním nebo v těle matčině. Ovšem vše, čemu se v tomto ohledu nerozumí, vtlačuje se do slova „dědičnost“. Ale tím se oddáváme jenom ilusi. Neboť pravda je přece taková, že máme ve vnitřním formování oka nebo ucha něco, pro co se vytváří základ, co je jaksi vystavěno v duchu v předzemském lidském bytí, a to ve společenství s vyššími duchovními bytostmi, s bytostmi vyšších hierarchií. Člověk si mezi smrtí a novým zrozením v mnohém ohledu staví své fyzické tělo v duchovní formě, v jakémisi duchovním zárodku, a noří potom tento duchovní zárodek zmenšený na nutnou míru do fyzické dědičné linie. A tím se vyplňuje duchovno fysicko-smyslovou substancí a stává se smyslově-fyzickým zárodkem. Ale celá forma, vnitřní forma oka, vnitřní forma ucha, ty jsou vytvořeny z té práce, kterou člověk vykonává mezi smrtí a novým zrozením společně s nadmyslovými duchovními bytostmi. A proto můžeme říci: Pozorujeme-li lidské oko, tak nesmíme tvrdit, že toto lidské oko lze pochopit jako krystal soli z toho, co se může smyslově vnímat kolem nás, nebo že ucho lze pochopit z toho, co se může vnímat kolem nás, nýbrž musíme říci: „Chceme-li pochopit lidské oko, chceme-li pochopit lidské ucho, potom se musíme uchýlit k těm tajemstvím, která můžeme vybádat v nadmyslovém světě, musíme mít jasno o tom, že takové lidské ucho například je vytvořeno z duchovního světa, a potom teprve, když bylo vytvořeno, přistupuje jeho smyslová úloha ve sféře vzduchu, ve sféře zemské, fyzickým způsobem slyšet tóny nebo hlásky. Lze říci, že v takovém ohledu je člověk otiskem dějů a bytostí v nadmyslovém světě.“

Pozorujme takovou věc v jejích jednotlivostech. Povšimnete-li si lidského ucha v jeho vnitřním utváření, tak narazíte nejprve, když prohlížíte zevní zvukovod, na tzv. bubínek. Za tímto bubínkem jsou malé, docela malé kůstky - vnější věda hovoří o kladívku, kovadlince a třmínku. Potom vcházíme dále za tyto kůstky do vnitřního ucha, o jehož konfiguraci už nechci dále hovořit. Ale již

označení, která mají tyto drobné kůstky, jež nacházíme hned za bubínkem, ta označení, která dává těmto kůstkám vnější věda, ukazují, že právě tato věda nemá vůbec žádné tušení o tom, o co tu vlastně jde. Dovedeme-li antroposofickou duchovní vědou tuto věc osvětlit, potom se vyjímá (nyní jdu v pozorování z nitra ven) to, co sedí nejvíce ve vnitřní části středního ucha, a co věda nazývá trmínkem, to se vyjímá jako přetvořená, metamorfovaná lidská stehenní kost se svým nasazením na kyčel. To, co věda nazývá kovadlinkou, tato malá kůstka, ta se vyjímá jako jakási přeměněná česka, a to, co jde od kovadlinky k bubínku, to se vyjímá jako proměněný bérec s chodidlem. A toto chodidlo se neopírá v případě ucha o zem, nýbrž o bubínek. Máte skutečně lidský úd v nitru ucha, je to proměněná končetina. Mohli byste také říci - pažní kost, jen zde není vytvořena česka, schází kovadlinka; předloktí je jiná malá sluchová kůstka, která potom nasedá na bubínek. A právě tak, jako svýma oběma nohama cítíte půdu, tak cítíte chodidlem malé sluchové kůstky bubínek. Jen je vaše chodidlo, jímž chodíte po zemi, vytvořeno hrubě. Cítíte hrubě půdu pod svýma nohama, kdežto zachvívání bubínku je jemné pod touto rukou nebo chodidlem, které máte uvnitř v uchu.

Postupujete-h dále, tak nacházíte uvnitř tzv. ušního hlemýždě, jenž je naplněn tekutinou. To vše je nutné k slyšení. To, co chodidlo vnímá na bubínku, musí pokračovat k tomuto hlemýždi ležícímu uvnitř ušní dutiny. Nad našimi stehny leží útroby. Tento hlemýžď v uchu je krásně vytvořenými útroby, takže si vlastně můžete představit, že zde v uchu leží ve skutečnosti člověk. Hlava je ponořena do vlastního mozku. Nosíme v sobě celý počet více či méně metamorfovaných lidí. Zde v uchu sedí uvnitř jeden z nich.

Oč tu vlastně jde? Ten, kdo nestuduje vývoj člověka pouhou hrubou smyslovou vědou, nýbrž poznává, že tento lidský zárodek, který se vytváří v těle matky, je právě otiskem toho, co předcházelo v předzemském životě, ten ví, že v prvních stadiích vývoje dětského zárodku je tu založena hlava, ostatní jsou malé přívěsné orgány. Ty přívěsné orgány, které jsou tu jako pahýlky a které se potom stávají lidskýma nohama, ty by se totiž mohly, kdyby to záleželo jen na vnitřních možnostech tohoto zárodku, který je v matčině těle, stát právě tak dobře jakýmsi uchem. Mají naprosto vlohu k tomu stát se uchem. To znamená, že by člověk mohl růst také tak, že by neměl ucho jen zde a zde, nýbrž že by měl ucho směrem dolů. Je to sice paradoxní představa, ale je pravdivá. Člověk by se mohl stát směrem dolů uchem. Proč se nestává žádným uchem směrem dolů? Nestává se jím z toho důvodu, protože v jistém stadiu svého zárodečného vývoje přichází do oblasti zemské tíže. Zemská tíže, která nechává

padat kámen k Zemi, která znamená váhu, tato tíže doléhá na to, co se chce stát uchem, přetváří to a stává se z toho celý dolní člověk. Pod vlivem zemské tíže se stává ucho, které chce růst směrem dolů, dolním člověkem. Pročpak se ucho nestává také takovým, aby své sluchové kostičky takto učinilo krásnýma nožkama vpravo a vlevo? Jednoduše z toho důvodu, protože celou polohou lidského zárodka v těle matky je ucho chráněno před tím, aby se dostalo do oblasti gravitace tak, jako ony pahýly, nepřichází do oblasti tíže. Proto uchovává ucho dále to, co obdrželo jako vlohu v předzemském bytí v duchovním světě - je čistým otiskem těchto duchovních světů. Čím je ale v těchto duchovních světech? Nu, o tom jsem již také častěji hovořil, hudba sfér je onou realitou, a jakmile přijdeme do duchovního světa, který leží za světem duševním, jsme ve světě, který žije v hlásce a tónu, v melodii, harmonii a v souzvuku hlásek. Z těchto hláskových a tónových souzvuků se formuje lidské ucho. Proto můžeme říci, že ve svém uchu máme vzpomínku na své duchovní předzemské bytí a že ve své dolní lidské organizaci jsme zapomněli na své předzemské bytí a přizpůsobili se zemské tíži, všemu tomu, co vychází z tíže. Takže chápeme-li správně formování člověka, utváření člověka, můžeme vždy říci, že nějaký systém orgánu ukazuje, že je přizpůsoben Zemi, a jiný systém orgánu ukazuje, že ještě zůstává přizpůsoben před- zemskému bytí. Pomyslete přece, že vlastně ještě pokračujeme v tom, i když jsme se již zrodili, co se zakládá již ve stavu zárodečném, Chodit zpříma, zapojovat se úplně do gravitace, orientovat se ve třech prostorových dimenzích, tomu se učíme teprve tehdy, když jsme se již narodili. Ale ucho se vytrhuje z těchto třech prostorových dimenzí a zachovává své začlenění, přizpůsobení duchovnímu světu. Jsme jako lidé stále vytvářeni tak, že jsme zčásti právě živoucím pomníkem toho, co jsme vykonali ve spojení s vyššími bytostmi mezi smrtí a novým zrozením, a na druhé straně svědectvím pro to, že se začleňujeme do pozemského bytí, které je ovládáno gravitací, tíží.

Ale takováto přetváření, ta neprobíhají jen ve směru, jak jsem právě řekl, nýbrž také směrem opačným. Svými nohama chodíte po zemi. Kráčíte k dobrým, lepším i k horším činům. To nakonec zůstává pro pohyb nohou po zemi neutrální, zda jdeme k dobrým či zlým činům. Ale právě tak, jako je pravdou, že se dolní člověk proměňuje z jakéhosi základu ucha v to, co stojí na zemi svými nohama, právě tak je pravdou, že vše morální i nemorální, co bylo způsobeno kráčením k dobrým nebo špatným činům, se proměňuje za branou smrti, nikoli ihned, ale po nějakém čase, v tóny a hlásky. Předpokládejme tedy, že člověk šel ke špatným činům, zde můžeme nanejvýš zaznamenat, jak se

nohy pohybují. Ale špatný čin ulpívá na pohybech nohou, procházíme s ním branou smrti. Tu se vše proměňuje, když člověk odloží fyzické tělo a když odloží také tělo éterické, co leželo v pohybech nohou, v nelibozvuk, v disonanci v duchovním světě.

Celý dolní člověk se proměňuje zpět na organisaci hlavy. Způsob, jak se zde na Zemi pohybujete, se stává, když uvažujeme morální nuance, organisaci hlavy po vaší smrti. A ušima slyšíte, jak jste se morálně chovali zde v pozemském světě. Vaše morálnost se stává hudbou krásnou, vaše nemorálnost hudbou ošklivou. Z harmonických nebo disharmonických tónů se stávají slova, která vyslovují o vašich činech vyšší hierarchie jako soudci a vy je od nich slyšíte.

Na samotném člověku můžete vidět, jaká proměna nastává přechodem z duchovního světa do světa smyslového a ze smyslového opět do duchovního. Vaše organisace hlavy je vyčerpána současnou pozemskou inkarnací. Tady je organisace hlavy požívána k tomu, vnímat duchovno ve smyslovosti. Ale hlava po smrti odpadá. Ostatní člověk mimo hlavu se mění po smrti opět duchovně v hlavu, v organisaci hlavy, a tento ostatní člověk bude v příštím pozemském životě opět hlavou. Tak se vyjadřuje již v lidské postavě skutečnost opakovaných pozemských životů. Nikdo nepochopí hlavu člověka, nepohlíží-li na m jako na proměnu těla z předcházejícího pozemského života. Nikdo nepochopí nynější tělo, když v něm nevidí zárodek hlavy v dalším pozemském životě. K plnému pochopení člověka náleží proniknutí toho, co vnímáme smyslově s názory o nadsmyslnu.

Můžeme v tomto směru uvést ještě mnoho jiných konkrétností. Posledně jsem vám řekl, že člověk prožívá v době mezi smrtí a novým zrozením takový stav, že se stává jednotou ve svém nitru s bytostmi vyšších hierarchií. Tu vlastně sebe zapomíná. Je sám vyššími hierarchiemi. Nepřišel by nikdy k sobě, kdyby nemohl toto cítění vyšších hierarchií v sobě vymazat. Potom vychází jaksi ze sebe, ale tím právě přichází k sobě samému. Zde na Zemi přicházíme k sobě samým, když odhlédneme od vnějšího světa a koncentrujeme se na své nitro. Mezi smrtí a novým zrozením přicházíme k sobě samým, když odhlédneme od toho, co je v nás, totiž od vyšších hierarchií. Síly, které nám z tohoto přicházení k sobě samým zůstávají, to jsou síly paměti, vzpomínky. Síly, které nám zůstávají ze spojení s ostatními bytostmi vyšších hierarchií, to jsou síly morální, síly lásky, čímž svou vlastní bytost na Zemi v lásce rozprostíráme na jiné bytosti. Takže my v tom, že můžeme zde na Zemi milovat, máme dozvuk života v jednotě s vyššími hierarchiemi, a ve vzpomínce, v paměti máme dozvuk toho

druhého stavu, v němž býváme mezi smrtí a novým zrozením, kdy se osvobodíme od vyšších hierarchií a přicházíme k sobě samým.

Vidíte, upozornil jsem vás již posledně na to, že to je něco, co je podobné procesu dýchání. Musíme vdechnout, oživit se; vydechneme jaksi vzduch smrti, neboť v tom, co se vydechuje, nelze přece žít. Tak dýcháme jaksi duchovně ve světě mezi smrtí a novým zrozením. Sjednocujeme se s bytostmi vyšších hierarchií a opět z nich vycházíme ven. Zde na Zemi máme dozvuk tohoto nebeského dýchání. Tím, že se přizpůsobujeme gravitaci, můžeme na Zemi chodit. Je to tíže. Proměněné ucho, řekl jsem. Podobným způsobem také cítíme, můžeme-li věc správně pozorovat, jak máme ve svém mluvicím aparátu a ve svém aparátu zpívání proměnu něčeho, co je založeno v duchovním světě, co proděláváme v předzemském bytí. Přizpůsobujeme zde na Zemi nejdříve své mluvicí orgány lidské řeči. Jakožto vlohu mezi smrtí a novým zrozením přijímáme do sebe Logos. Světové slovo, světovou řeč, a z této světové řeči je potom vytvářen náš celý orgán pro řeč a zpěv. Tak jako proměňujeme ucho rozprostírající se směrem dolů v aparát orientace a chůze, tak (ale ne tak silně) proměňujeme také orgán řeči a zpěvu. U ucha tu zůstává jen věrný otisk toho, co se vytvořilo v duchovním světě v předzemském bytí, u orgánu řeči je ta věc uprostřed. Učíme se mluvit teprve na Zemi. Ale je to vlastně jen iluze. Ve skutečnosti nám vytváří světová řeč náš hrtan a naše mluvicí orgány pro řeč a zpěv. Jenže zapomínáme na světový Logos, když se skláníme k Zemi a procházíme zárodečným životem. To, co se vtačilo do nevědomí, to ožívujeme tím, že si osvojujeme lidskou řeč.

V lidské řeči lze opravdu jasně vnímat jak pozemskost, tak i to, co je vytvořeno duchovně. Nemohli bychom vyslovovat žádné konsonanty, kdybychom se nedovedli přizpůsobit věcem zevního světa. V konsonantech máme vždy napodobeniny toho, co nám poskytuje vyšší svět. Ten, kdo má pro to cit, cítí, jak mu nějaká souhláska připomíná něco hranatého, jiná něco sametového. V souhláskách máme něco, v čem se přizpůsobujeme formám, útvarům vnějšího světa. V samohláskách vydáváme své vlastní nitro. Kdo říká „A“, ví, že jím vyjadřuje ve svém duševním rozpoložení něco jako obdiv, jako úžas. V samohlásce „O“ je právě tak nitro, každý vokál vyjadřuje nitro.

Hleďte, jednou bude existovat zajímavá věda proniknutá vědou duchovní, která bude konstatovat, že v jazycích, v nichž převažují souhlásky, mohou být lidé mnohem méně obviňováni za své činy, než v takových jazycích, kde převažují samohlásky. Neboť samohlásky jsou dozvukem našeho spoluzití s duchovními hierarchiemi. To si přinášíme sem na Zem a to v nás zůstává. To je

naším vlastním zjevením. V souhláskách se přizpůsobujeme vnějšímu světu. Tento pozemský svět je svět souhlásek. Kdybychom mohli myslet nějakou řeč, která má jenom souhlásky, tak by tato řeč byla taková, o níž by zasvěcenec řekl asi toto: „To je pro pozemskost, chceš-li mít něco nebeského, potom musíš k tomu přidat samohlásky. Ale dej pozor, tu budeš vůči božskému světu zodpovědný, nesmíš s nimi zacházet tak profánně, jako se souhláskami. To přece činili staří Hebrejci. Psali pouze konsonanty, vokály byly pouze naznačeny. Krátce řečeno, v naší řeči souzní nebeské s pozemským. Zde opět máme něco, co náleží ke střednímu člověku, co je jaksi uspořádáno podle obou stran, podle nebes a podle pozemskosti. Hlava je zcela uspořádána podle nebes, ostatní člověk podle pozemskosti, ale usiluje k nebeskosti, usiluje o to tak, že se stane nebeským člověkem, když projde branou smrti.

Střední člověk, k němuž náleží dýchání a do dýchání včleněný zpěv a řeč, spojuje nebeskost s pozemskostí. Proto je tento střední člověk v každém ohledu především uměleckou vlohou člověka, která vždy spojuje nebeskost s pozemskostí. Pozorujeme-li vyvíjejícího se člověka, rodí se do světa bez orientace, nemůže ještě chodit, nemůže stát. Má sice již vlohu začlenit se do tíže, tu již obdržel před zrozením, když se ho zmocnila tíže mimo hlavu. Něco takového, jako ucho nebo oko, bylo z tíže vyňato. Orientaci v prostoru máme vyjádřeno v učení se chodit a stát zpříma. Naučíme se tomu teprve po narození. Z duchovního světa nejsme ještě uzpůsobeni k tomu, abychom měli orientaci v prostoru dokonalou. Kdy bychom měli orientaci v prostoru a byli takto orientováni, mohli bychom na zemi snad spát, neboť kůstka sluchová, která představuje chodidlo, ta je orientována horizontálně. Mohli bychom v každém případě spát, ale nemohli bychom chodit. Podobně to musíme říci o oku. Tedy to první, čemu se zde na Zemi učíme, to je přizpůsobení se tomu, co jsme předzemsky získali, zemské tíži. To druhé, když se učíme řeči a zpěvu, je přizpůsobení se okolí v okruhu Země. A potom se naučíme také myslet. Neboť se rodíme skutečně bez orientace vzhledem k chůzi a stání, bez řeči a konečně také bez myšlenek. Neboť nelze říci, že malé děti mohou již myslet. Tyto tři věci se naučíme jen na Zemi. Ale všechny tyto tři věci jsou metamorfózou jiných schopností, které máme v předzemském bytí. Všechny tři ukazují, jak jsou živoucími pomníky toho, co bylo založeno duchovním způsobem v předzemském životě.

Posledně jsem vám ukázal to, že vzpomínka je na Zemi dozvukem toho, jak jsme bývali v duchovním světě při sobě. Láska ve všech formách je dozvukem vylití se do světa vyšších hierarchií. Takže máme vlastně své tělesné

schopnosti - chůzi, řeč, zpívání a myšlení (to je jen předsudek, že myšlení na Zemi je duchovní schopností, pozemské myšlení je naprosto vázáno na fyzické tělo, právě tak, jako chůze), své tělesně nejskvělejší vlastnosti jako proměnu, metamorfózu něčeho duchovního. Duševně nej významnější vlastnosti - vzpomínka a láska, jsou proměnou duchovna. A co máme na Zemi duchovního, copak to je? To je právě smyslové vnímání. Že vidíme, slyšíme, čicháme, chutnáme atd., to je právě smyslové vnímání a orgány tohoto smyslového vnímání, které leží na vnější periférii našeho organismu, ty jsou vytvořeny právě z nejvyšších duchovních oblastí Z harmonie sfér je vytvořeno ucho. Tak silně se ucho vytváří z harmonie sfér, že zůstává uchráněno před gravitací. Celé uložení ucha do této kapaliny způsobuje, že ucho je chráněno vůči tíži. Ucho je také uloženo v kapalině tak, že tíže k němu nemůže. Ucho není skutečně pozemšťanem, toto ucho ve své celé organizaci je příslušníkem nejvyššího duchovního světa. Právě tak oko a rovněž ostatní smyslové orgány. Hledíme-li na tělo v chůzi, řeči, zpěvu, myšlení, tak tu máme proměnu něčeho duchovního z předzemského bytí; vidíme-li duševno, vzpomínku a lásku, je to proměna něčeho duchovního z předzemského života. Pohlížíme-li na smysly, ty jsou přímo proměnou něčeho duchovně nejvyššího v předzemském životě.

Tak to je, antroposofická duchovní věda navazuje na goetheanismus, na to, co Goethe už věděl; my jdeme zcela v Goethově stylu dále. Často jsem již citoval Goethovu větu: Oko je vytvářeno světlem pro světlo. Ano, ale ne světlem, které vidíme. Ze světla, které vidíme, by se nikdy nemohlo vytvořit oko ve svých vnitřních formujících silách. Ale vezměte si člověka, lidský obličej. Vezměte si tento lidský obličej, vznešené čelo, dopředu vyčnívající nos, oči, fysiognomii. Připojme k tomu gesta. Kdybychom to pojímali prostorově, pouze nějakým registračním aparátem, obdrželi bychom ovšem formy. Ale hledíme-li na člověka, nejsme spokojeni s tím, že bychom mohli pojímat formy nějakým registračním přístrojem, nýbrž hledíme skrze prostorové pohyby gest na duševno, které leží za nimi. Sluneční světlo do nás vniká. Venku je světlo, sluneční světlo k nám přichází. To je přední stránka. Zadní stránka slunečního světla, duch slunečního světla je za tím. A v této duši a v tomto duchu jsme mezi smrtí a novým zrozením, Zde je světlo něčím jiným. Hovoříte-li o pohledu a miníte duševno, které nám okem jde vstříc, tak miníte vlastně to, co leží za okem v duševnu. Hovořím-li nyní o duchovnu ve světle, míním také to, co leží ve Slunci za ním, Je to duchovní světlo, je to duše světla. Oko, které je již hotovo, vidí přední stranu světla, fysično. Ale oko je vytvářeno duchovnem, duševnem světla, tím, co leží za světlem. Tak bychom museli říci, když jsme

porozuměli Goethově větě: Oko vidí světlo, je ale vytvářeno duší, duchem světla dříve, než zde na této Zemi vnímá fyzickou podstatu světla.

V celém člověku vidíme přetvořenou duchovní bytost, jejíž fyzická podoba je zase vedena k zámku. Předáváte Zemi smrti své fyzické smyslové orgány. Ale to, co žije ve smyslových orgánech, to se rozzařuje mezi smrtí a novým zrozením a stává se právě vaším vnitřním spolubytím s duchovními bytostmi vyšších hierarchií. A nyní chápete, jak dalece je pozemsky zničí svět fyzickým odleskem harmonie nebeských sfér a jak člověk není výsledkem těchto zemských sil. Nýbrž do těchto pozemských sil se staví jako výsledek sil nebeských. Vidíme, jak se sem staví. Stal by se uchem směrem dolů a nemohl by, kdyby zůstal v této situaci, v žádném případě chodit, nýbrž musel by obdržet jiný způsob pohybu, musel by se pohybovat na vlnách světových harmonií, tak jako se pohybuje v malém otisku ušní kůstka na vlnách bubínku. Uchem se učíme slyšet, hrtanem a orgány, které leží směrem k ústům až po ústa, se učíme mluvit a zpívat.

Řekněme, že slyšíme nějaké slovo, například „strom“. Můžete to slovo říci sami, spojit s ním nějaký smysl. Co to znamená, slyšet slovo „strom“? To znamená, že žije ve vašem uchu způsobem, jak jsem to nyní vylíčil, v orgánech, které jsou napodobením nebeských činností, co vyslovujete jednoduchých slovem „strom“. Co znamená říkat slovo „strom“? To znamená, že pozemský vzduch je přiveden hrtanem a nástroji vašich úst do takové formace, že slovo „strom“ se projeví. Ale to je druhým uchem vůči slyšení. Třetí je ale něco jiného, co se jen dostatečně nevnímá. Když slyšíte slovo „strom“, potom mluvíte svým éterickým tělem tiše (ne fyzickým tělem, nýbrž svým éterickým tělem) také „strom“. A skrze tzv. Eustachovu trubici, která jde z úst do ucha, zní éterický slovo „strom“ vůči z vnějšku přicházejícímu slovu „strom“. Obě tato slova se setkávají a tím slovu „strom“ rozumíte. Jinak byste to jen tak slyšeli, a to by bylo čímsi jiným. Uchopitelným to činíte tím, že to, co přichází z vnějšku, vyslovujete zpětně Eustachovou trubicí. Když se kmity z vnějšku setkávají s kmity z nitra a prolínají se, rozumí vnitřní člověk tomu, co přichází z venku.

Hleďte, jak podivuhodně věci v lidském organismu do sebe zapadají. S tím je ale spojeno něco jiného. Představte si, že máte úmysl poznat člověka, pokud jde o jeho organizaci ucha, organizaci oka, organizaci nosu atd. Řeknete si, že věda je velkolepě pokročilá a tyto pokroky vědy jsou sice dnes draho k mání, ale přece je můžeme dostat. Máme-li potřebné marky, koupíme si fyziologii nebo anatomii, když chceme poznat podobu nebo funkci orgánů, a přečteme si to; nebo se dáme zapsat na universitu a poslechneme si, co se tu říká o oku,

uchu. Můžete se přitom velmi mnoho naučit, ale domnívám se, že v jistém smyslu zůstane vaše srdce přitom chladné. Již je tomu tak, srdce zůstane chladné. Nechte si ucho popsat vnější fysiologií - vaše srdce (Gemút) zůstane chladné, vůbec se neangažuje. Věc je v tomto smyslu opravdu objektivní. Popisují-li vám ale věc tak, jak jsem vám ji nyní popsal, jak dochází k pochopení slova „strom“, jak vaše ucho je otiskem nebeské činnosti, chtěl bych jednou poznat tu duši, která to neprožívá citem, která nepocituje to podivuhodné, která necítí něco při takovém líčení. Museli bychom být skutečně vnitřně vyschlými, kdybychom z takového líčení (jistě, bylo dnes podáno nedokonale, mělo by být podáno ještě dokonaleji, aby to vystoupilo ještě silněji) nedospěli k obdivu světa a k obdivu toho, jak je postaven člověk z duchovního světa do světa fyzického.

To je to, co má duchovní věda. Líčí právě tak objektivně, jako jiná věda. Neboť zde není přimíšeno vůbec nic subjektivního, když popisuje, že ucho je vytvořeno z nebeských sfér. Ale současně je angažován cit, srdce, jako druhý článek lidského duševního života, který těsně souvisí s tím, jak jsme celým člověkem, který je přitom angažován. Jinými slovy pro to, co hlava získává takovou vědou, se současně angažuje srdce. Tím se antroposofická věda dotýká srdce člověka, není jen vědou hlavy, je vědou, která jde k srdci. Nenaplnuje jen hlavu, nýbrž naplňuje člověka, který má také krevní oběh, který má srdce. A zase, berte vážně to, co jsem řekl, o pohybu vašich nohou, nu ano, můžeme dnes studovat mechanismus pohybu nohou. Ale vezměte si knihu fyziologie a dejte si vysvětlit mechanismus pohybu nohou, jedna věc se u vás jistě nepodní - pocit zodpovědnosti. V okamžiku, kdy se dovídáte, že to, k čemu se nohy pohybují, k něčemu dobrému nebo zlému, zaznívá vám vstříc po smrti v božských světech jako souzvuk nebo nesouzvuk a zaznívá vám vstříc slovo soudu o vašich činech, v tom okamžiku je vaše vědění o člověku doprovázeno pocitem zodpovědnosti, který potom doprovází vaše volní jednání. A nejen váš citový život, nýbrž také váš volní život je zapojen do toho, čemu se tak skutečně objektivně zprvu učíme pro hlavu jako vnější vědě. Ale proniká to do člověka citového a do člověka volního. Proto hovoří antroposofická věda k celému člověku, zatímco jsme stále víc a více dospěli k tomu spatřovat vědění jen v tom, co hovoří pouze k hlavě. Ale co hovoří jen k hlavě, nechává srdce chladným a na vůli vůbec neapeluje.

Věžíme již v této krizi, proto ale musí vědění o nadmyslových světech být získáváno celým člověkem. Už když vystupujeme k imaginativnímu poznání, musíme toto imaginativní poznání získávat jistou činností. Obyčejné poznání,

to se získává v jistých kruzích, které jsou způsobily si ho osvojit, lze ho nadřít. Tedy získáváme si ho a vtiskujeme do paměti. Přicházíme s takovými cvičeními, jak jsem je popsal v knize „Jak dosáhneme poznání vyšších světů“, k tomu, abychom si získali imaginativní poznatky, nebo jsme-li nadám k tomu, že je nám dán duchovně-pojmový svět jako vloha, jak jsem to napsal ve své knize „Goethův světový názor“, dosáhneme-li již éterického poznání, potom se nemusíme oddávat světu tak pasivně. Duchovní vědu nelze nadřít - to by snad byl špatný vtíp. Proto ti, kdož jsou zvyklí jen biflovat, ti duchovní vědou opovrhují. Ale není-liž pravda, duchovní věda musí být získána aktivně. Musíme při tom vnitřně něco činit, být čilými, a přitom je tomu ještě tak, že se to, co se nejprve získává imaginací, brzy ztrácí. Je to prchavé, brzy to mizí. Neutkvívá to snadno v paměti. Po třech dnech jistě zmizelo vše, čeho jsme nahoře dosáhli - tedy jen obyčejným úsilím, abychom to dotáhli k imaginaci. Proto se také po třech dnech po smrti rozpadá vzpomínka v éterickém těle. Je to tatáž činnost. Vzpomínáme si po smrti svým éterickým tělem asi tři dny. Je to různé. Můžete se o tom dočíst v mé „Tajné vědě“. Ale vzpomínáme si asi tři dny, pokud máme éterické tělo. A právě tak ví ten, kdo si získal éterické poznání, že po třech dnech je pryč, když nenapne všechno úsilí včlenit ho do obyčejných pojmů.

Pomáhal jsem si dříve tím, že jsem vše, čeho jsem si vydobyl, vždy hned zapsal nebo vložil do kreseb, tu je v činnosti jen hlava. To není mediální psaní, není to také zapisováno z toho důvodu, aby se to později mohlo číst. To by bylo také nesmírně obtížné při dnešním způsobu života. Viděl jsem nyní, když jsem byl v Berlíně, kolik štosů zápisníků je tu nahromaděno. Kdybych chtěl něco z toho číst, pak bych to zrovna neměl, když jsem právě v Dornachu nebo ve Stuttgartu. Nejedná se o dodatečné čtení, nýbrž jde o to být v činnosti, která je činností hlavy. Potom sjednocujeme imaginativní myšlení s myšlením obyčejným. Potom si lze vzpomínat, potom můžeme o tom přednášet. Kdyby člověk nevytlačil toto úsilí, mohl by o tom hovořit nanejvýš příští den. Potom by to zmizelo právě tak, jako mizí zpětný pohled po smrti po třech dnech. Z toho vidíte, že již imaginační myšlení se zaměřuje na celého člověka a že v takovémto imaginativním poznání musí žít celý člověk, tak je tomu u vyšších poznání ještě mnohem více. Není třeba se divit, že potom takové poznání oslovuje celého člověka. Ale potom se také pozoruje, že ve světě je ještě mnoho jiných věcí, než to, co je vnímatelné vnějšími smysly. Především jak je možné žít v takovém světě, v němž prostor již nemá žádný význam. Muzikálnost je předtuchou pro to, řekl bych, co není prostorové. Neboť prostorovost je vlastně přece venku, řekněme, že existuje zevně. Ale v nitru, v

tom, co se realizuje hudbou, zde hraje prostorovost nějakou roli nanejvýš v dozvuku. Ale při imaginativním poznání prostorovost postupně zcela přestává. Vše se stává časem. Časovost v imaginaci má ten význam, jako prostorovost ve fyzice. To vede k něčemu jinému. To vede k tomu nahlédnout, že časovost je vlastně něčím trvajícím. Časovost je skutečně něčím trvajícím. Ten, kdo vystupuje k imaginativnímu poznání, ten se učí ponenáhlu zpočátku vnímat v každém bodě svého pozemského bytí. Stáváme se opět osmnáctiletým, když jsme již zcela starým chlapíkem. Vnímáme mládí s toužou živosti, jak jsme je vnímali jako osmnáctiletí. Mním to takto: Předpokládejme, že jste jako osmnáctiletí ztratili vám blízkou osobu. Pomyslete, jak živoucí bylo, co jste přítom prožili. A teď pomyslete, jak je to vybledlá vzpomínka po třiceti letech, a nemusí to být ani třicet let, je to vybledlé. Dokonce i u nej citovějšího člověka to vybledne. Musí tomu tak být ve vnějším pozemském životě. Ale přestože to dohasíná v pozdější současnosti, přece to zůstává existující, skutečnou částí lidské bytosti. A lze se vskutku přenést zpět a po smrti jsme také přeneseni zpět. Tu prožíváme totéž se stejnou intenzitou. Náleží to k člověku: Co prodělal, zůstává, je to jen pro nazírání minulostí. Má to také svůj význam.

Kdybyste se narodili sedmiletí, tedy až do sedmého roku, řekněme, že byste byli v nějaké jiné formě bytí, například ve stavu embryonálním, a narodili byste se tak, že byste ihned dostali druhé zuby, že byste tedy první zuby dostali již během embryonálního stavu, potom byste se nikdy nemohli stát nábožensky citíci lidmi. Neboť vloha k náboženskému citění by již nemohla působit dále do takového pozemského života. Vše, co v sobě nosíte jako náboženské citění, nosíte v sobě proto, že ve vás vězí prvních sedm let života. Nevnímate je jako současnost, ale vězí ve vás přece jako současnost. Jsme v prvních sedmi letech zcela oddáni vnějšímu světu. V tom je náboženská nálada. Přenášíme jen tuto náladu na něco jiného. V prvních sedmi letech máme pud napodobovat vše, co nás obklopuje. Později je tatáž nálada oddanosti k něčemu duševně-duchovnímu. Kdybychom se zrodili ve čtrnácti letech ihned jako pohlavně zralí, potom bychom se nikdy nemohli stát mravními lidmi. Neboť morálnost si musíme získat ve vnitřním vytváření rytmu mezi sedmým a čtrnáctým rokem. Proto máme také ve školní výchově tak velký vliv na morální výchovu člověka. Toto nosíme později v sobě. Nosíme to vše přece v sobě. Když se říznete do palce u nohy, potom je to velice daleko od hlavy, ale přece prožíváte hlavou tuto bolest, kterou cítíte. Cítíte-li dnes nábožensky, tak je vlastně ve vás činné to, co jste jen duševně prožívali ve vztahu k vnějšímu světu až do svého sedmého roku, až do výměny

zubů. Tak jako cítíte bolest palce u nohy ve své činnosti hlavy, tak je to, co jste prožili do svého sedmého roku, činné ve vašem čtyřicátém roku. To tu existuje.

To má důležitý důsledek. Je velmi mnoho lidí, kteří říkají: Ano, antroposofická věda je docela hezká, poučuje nás o nadsmyslů, o nadsmyslových světech. Ale k čemu potřebujeme vědět o zážitcích mezi smrtí a novým zrozením? Zemřeme-li, přijdeme přece do těchto světů, zde se toho ještě dost v pravý čas dovíme. K čemu máme o to usilovat mezi narozením a smrtí? Vždyť tam přece jednou přijdeme. - Ano, milí přátelé, ale tak tomu není. Neboť časovost je realitou. Jako je zde ve fyzickém světě realitou prostorovost, tak je realitou pro nadsmyslový svět časovost a dokonce nadčasovost. Zde ve vás „vězí“ v pozdějším věku dětský člověk. Když procházíte branou smrti, vězí ve vás vlastně celý čas v jednom jediném okamžiku, náleží k vám, k vaší organizaci. Můžete říci, jste-li člověkem v prostoru: „K čemu potřebuji oko? Vždyť je přece kolem mne světlo. Oko přece nemá žádný význam, jak vidět světlo, je přece světlo kolem mě.“ Ano, tak hovoří v jiné oblasti ten, kdo říká: „K čemu potřebujeme duchovní vědu na Zemi? Když přijdeme do země duchů, je přece duchovní světlo kolem nás.“ To je právě tak chytré, jako když někdo říká: „Světlo je tu tak jako tak, k čemu potřebuje oko?“ - Co se někdo dovídá pomocí antroposofické vědy, to není potom ztraceno, to je potom okem, jímž vnímá duchovní světlo. A když on zde na Zemi v našem současném stadiu vývoje lidstva nevyvíjí žádnou duchovní vědu, potom nemá žádné oko, jímž lze duchovní svět vnímat, a je jako oslněn tím, co prožívá.

V dávných dobách tomu bylo tak, že lidé měli ještě instinktivní jasnovidnost jako dozvuk rozkvětu svého předzemského života. Toto zašlo a zhaslo. Už tu není toto instinktivní jasnozření. Lidé musili v jistém mezistavu získat pocit svobody. Ale lidé vstoupili opět do stadia, kdy potřebují oko pro duchovní svět, do něhož vstupují po smrti. Toto oko nebudou mít, když si je nezískají zde na Zemi. Tak, jako fyzické oko musí být získáno v předzemském bytí, tak oko pro vnímání nadsmyslů po smrti musí být získáno zde pomocí duchovní vědy, duchovním poznáním. Nikoli jasnozřením, je to věcí, vlastní věcí každého člověka, ale porozuměním zdravým lidským rozumem tomu, co je vyzkoumáno jasnovidným bádáním. Není jednoduše pravda, když se říká, že musíme sami nahlížet do duchovního světa, chceme-li věřit těm věcem, které jasnovidci říkají. O nikoli, tak tomu není. Použijeme svého zdravého lidského rozumu a nahlédneme, že ucho je vlastně nebeským orgánem, nahlédneme to svým zdravým lidským rozumem. Tato skutečnost může být vyzkoumána jen jasnovidným bádáním, je-li vyzkoumána, může být prohlédnuta a pochopena.

Musíme si jen věc promyslet a procítit. A poznáme-li zdravým lidským rozumem, co je dáno z duchovního světa, nikoli jasnozřením, nýbrž poznáním, tímto poznáním je nám dáno duchovní oko po smrti. Toto duchovní oko si musí jasnovidec získat právě tak, jako je musí také získat jiný člověk. Co získali imaginativním poznáním, rozpadá se po několika dnech. Nerozpadá se to jen tehdy, když to snesli na stanovisko obyčejného chápání. Jsme nuceni tuto věc potom pochopit právě tak, jako ji chápe ten, komu ji sdělujeme. Neboť to, co je úkolem člověka na Zemi, není přece bezprostřední jasnozření. Jasnozření tu musí být jenom, abychom mohli nalézt nadsmyslové pravdy. Ale to, co je úkolem člověka na Zemi, je chápání nadsmyslových pravd obyčejným zdravým lidským rozumem.

To je mimořádně důležité. Právě to nechtějí připustit „jemnější“ duchové přítomnosti. Když jsem to jednou v Berlíně před nějakým časem vykládal při veřejné přednášce, tu někdo tvrdil, že prý bylo zvláštním hříchem, když jsem řekl, že duchovní vědu lze pochopit zdravým lidským rozumem, neboť (a to bylo postaveno, jako nějaké dogma) rozum, který je zdravým, ten nevidí nic duchovního, a ten, který duchovno vidí, o tom se může říci, že zdravý není. To bylo skutečně namítnuto jako kritika. Tyto věci jsou skutečně charakteristické, neboť to nespočívá na ničem jiném, než že lidé říkají: „Kdo tvrdí něco duchovního, má prostě nemocný rozum.“ Lidé nemají zapotřebí vyšvihnout se nějak k větší moudrosti. Ale právě tato moudrost je bohužel dnes velmi rozšířena. Z toho poznáte, jak je pravdou to, co jsem vždy říkal, že dnes opět nadešel čas, kdy lidstvo je odkázáno přijmout duchovno, vštípit si duchovno, s duchovnem žít. Proto bychom si neměli osvojit antroposofickou vědu jen teoreticky, nýbrž bychom si měli být vědomi, že v těch, kteří si duchovní vědu získají, musí žít vědomí, že tvoří jádro lidstva, které se stále víc a více šíří, a opět pohlíží jako na plného člověka na toho, kdo si je vědom své souvislosti s duchovnem. Potom přichází totiž do lidstva jistý velkolepý pocit, který je důležitý především proto, aby se zpracoval pedagogicky a didakticky. Obyčejné poznání hlavy je vlastně morálně neutrální. Pokud vycházíme vzhůru do duchovní oblasti, cítíme duchovní oblast všude proniknutou moralitou. Stačí si vzpomenout na to, co jsem řekl, že ve společném bytí s vyššími hierarchiemi vytváříme lásku. Morálnost na Zemi je jen následným otiskem prožitku v nebeských sférách. Ale jak potom prožíváme to, co nazýváme „dobrým“? Prožíváme to tak, že říkáme: Člověk není ve skutečnosti jen fyzickou bytostí, je také bytostí duchovní. Když se skutečně vžívá do duchovního světa, potom se učí s duchem přijímat do sebe dobro.

To je v podstatě také základní myšlenkou „Filosofie svobody“. Člověk se učí s duchem přijímat dobro. Když dobro nepřijímá, není celým člověkem. Je jen člověkem zmrzačeným. Je takovým, jako by mu byly ustřeleny obě ruce. Kdyby mu byly odňaty obě paže, je fyzicky zmrzačen. Chybí-li mu dobro, je zmrzačen duševně-duchovně. Proměňte tuto myšlenku, jak působí na cit a vůli, proměňte ji ve smyslu pedagogicko- didaktickém a zařídte výchovu tak, aby měl člověk živoucí pocit, když pohlavně dozrává, že až do té doby musí být vychováván. Nejsem žádný celý člověk, nemám právo se nazývat člověkem, nejsem-li dobrým - potom jste podali dobré morální vyučování, morální vyučování lidstva, kdežto všechno halasné zdůrazňování morálního kázání není ničím. Když takto vychováváte člověka, že pokládá v sobě morálnost za něco, co náleží jeho lidství, k jeho individuálnímu člověku, a cítí se zmrzačeným, když morálnost nemá, necítí se zcela jako člověk, když morálnost nemá, krátce, když v sobě zcela odkrývá morálnost, potom to shledávají všelijací filosofové strašným a nazývají to neněmeckým, zatímco je to právě v každém případě nejčistším německým produktem. Ale je to něčím, co přináší duchovno lidem tak blízko, jak jen možno, a tak, jak je dnes musíme přinášet bezprostředně jednotlivému lidskému individu, protože jen jednotlivá lidská bytost, lidské individuum přichází v dnešní době ke své vlastní odpovědnosti.